

MARIAN GUZEK
CAPITALISM ON THE EDGE

WYDAWNICTWO BONAMI,
POZNAŃ 2015, SS. 238

Profesor Marian Guzek od wielu już lat prowadzi intensywne badania naukowe nad szeroko rozumianym kapitalizmem, a szczególnie interesują go geneza, przesłanki, efekty oraz skutki utylitarne systemu gospodarczego państw opartego na doktrynie neoliberalnej. Doktryna ta, oparta na zasadzie „jak najmniej państwa w państwie, jak najwięcej rynku”, od lat 80. XX wieku sukcesywnie wdrażana do praktyki gospodarczej Stanów Zjednoczonych i pozostałych państw demokratycznych na przełomie XX i XXI wieku, ma swoich zagorzałych zwolenników i tyle samo zdeklarowanych przeciwników. Akceleratorem dyskursu nad tą odmianą współczesnego kapitalizmu stał się kryzys finansowo-gospodarczy, który rozpoczął się na przełomie lat 2007/2008 i szybko ogarnął cały zachodni świat. Wielu badaczy, tak ekonomistów, jak i politologów przyczyn tego kryzysu upatruje właśnie w doktrynie neoliberalnej i opartym na jej zasadach modelu gospodarczym. Do tej grupy ekonomistów, czyli zdecydowanych przeciwników modelu społeczno-gospodarczego opartego na neoliberalnej doktrynie, należy też Profesor Marian Guzek, który na ten temat opublikował już wiele prac zwartych i artykułów naukowych. Jedną z nich jest książka pt. *Kapitalizm na krawędzi*, która ukazała się nakładem Oficyny Wydawniczej Uczelni Łazarskiego w 2014 roku. Miałem przyjemność być recenzentem wydawniczym tej publikacji. Zgłosiłem wówczas wiele życzliwych, acz krytycznych uwag i sugestii, które Autor w większości uznał za zasadne i wprowadził do przygotowywanej wówczas do druku ostatecznej wersji książki pt. *Kapitalizm na krawędzi*.

Po ukazaniu się publikacji, która spotkała się z dobrym przyjęciem w wielu środowiskach naukowych w Polsce, zwłaszcza wśród ekonomistów, Profesor Marian Guzek postanowił uzupełnić ją i wydać również w języku angielskim,

co jest posunięciem zasadnym. Dzięki temu bowiem książka ta stanie się obiektem zainteresowań szerokiego grona ekonomistów, teoretyków i praktyków oraz elit politycznych, którym wciąż dający o sobie znać kryzys finansowy i gospodarczy w Europie i na świecie spędza sen z powiek. W ten też sposób polska myśl ekonomiczna, dotąd ślepo przyswajająca rozwiązania systemowe płynące z Oceanu, ma szansę na aktywne włączenie się do światowego dyskursu nad przyszłością nie tylko kapitalizmu, ale w ogóle demokracji, która dziś również znajduje się w głębokim kryzysie i budzi coraz większe niezadowolenie społeczne. Wyrazem tego jest rosnący w siłę „ruch oburzonych” w Stanach Zjednoczonych i na całym świecie, głównie wśród młodych ludzi upatrujących źródła postępującej stratyfikacji w ustroju neoliberalnym. Zaś Profesor Marian Guzek, wybitny ekonomista, może przejdzie do historii nauk ekonomicznych, tak jak przeszli do niej polscy ekonomiści tej klasy, co profesorowie Oskar Lange i Michał Kalecki.

Recenzowaną książkę, którą – po licznych uzupełnieniach i poprawkach, które wprowadził do wersji anglojęzycznej Autor – oceniam pozytywnie i cieszę się, że ukazała się w języku angielskim. Publikacja ta pokazuje, że współczesny, neoliberalny kapitalizm znalazł się w ślepej uliczce i wymaga, jeśli ma przetrwać, daleko idącej modernizacji, tak w aspekcie teoretycznym, jak i pragmatycznym. Podobnego zdania jest dziś wielu wybitnych politologów, m. in. Francis Fukuyama, który w artykule pt. „Czy liberalna demokracja przetrwa schyłek klasy średniej?”, opublikowanym na łamach „Przeglądu Politycznego” (nr 111, 2012) pisze, że:

„W dzisiejszym świecie dzieje się coś bardzo dziwnego. Zarówno globalny kryzys finansowy, który rozpoczął się w 2008 roku, jak i obecny kryzys euro stanowią efekt funkcjonowania modelu kapitalizmu pozbawionego wyraźnych regulacji, który pojawił się w ciągu ostatnich trzydziestu lat. (...) Poważnej debaty potrzebujemy zaś bardzo pilnie, zglobalizowany kapitalizm w swej obecnej postaci podważa bowiem społeczną bazę liberalnej demokracji, jaką jest klasa średnia”(s. 41).

W podobnym duchu wypowiadają się też europejscy eksperci i badacze, m.in.: niemiecki socjolog Claus Offe, wychowanek tzw. szkoły frankfurckiej, ideowo związany z ruchem socjaldemokratycznym¹, włoski politolog Giandomenico Majone², od wielu lat związany z Europejskim Instytutem we Florencji, czy polski historyk i politolog Jan Zielonka³, od wielu lat związany z Uniwersy-

¹ C. Offe, *Europe Entrapped*, Polity Press, Cambridge 2015.

² G. Majone, *Rethinking the Union of Europe Post-Crisis: has Integration Gone Too Far?*, Cambridge University Press, Cambridge 2014.

³ J. Zielonka, *Is the EU doomed?*, Polity Press, Cambridge 2014.

tetem w Oksfordzie. Badacze ci piszą nie tylko o zagrożonych perspektywach integracji Europy w dobie kryzysu finansowo-gospodarczego, ale także o kryzysie demokracji i kryzysie kapitalizmu, co prowadzi dziś do kryzysu państwa, zwłaszcza opierającego się na doktrynie neoliberalnej.

W recenzowanej książce Autor nie dokonuje apriorycznej krytyki neoliberalnej doktryny, ale w rzeczowy sposób ukazuje jej słabe strony i błędy popełnione przy urzeczywistnianiu jej w praktyce gospodarczej Stanów Zjednoczonych, a także w innych krajach. Profesor Marian Guzek próbuje tutaj udowodnić tezę, że kapitalizm w obecnej formie nie przetrwa, gdyż już dziś znalazł się na tytułowej „krawędzi”. Przekonuje, że zglobalizowany kapitalizm w swojej obecnej postaci podważa bowiem społeczną bazę liberalnej demokracji, jaką jest klasa średnia.

Autor w recenzowanej pracy wnikliwie analizuje systemowe czynniki kryzysogenne we współczesnej gospodarce światowej, szczególnie zaś w gospodarce Stanów Zjednoczonych, które uważa za „pierwszą ofiarę neoliberalizmu” i zastanawia się, czy „USA zdołają przetrwać do swego rozkwitu”. Ukazuje neoliberalny typ kapitalizmu również na przykładzie Polski oraz zagrożenia, jakie niesie ten system dla Unii Europejskiej i innych państw. Ponadto Autor próbuje tutaj udowodnić tezę, że kapitalizm w obecnym kształcie (formie) nie przetrwa, gdyż oparty jest na fałszywej ideologii, zwanej libertarianizmem, której celem nadrzędnym jest jeśli nie wyeliminowanie, to ograniczenie do minimum roli państwa w gospodarce, a także w pozostałych dziedzinach życia społecznego, co doprowadzi do powstania nowego systemu, zwanego anarchokapitalizmem.

W podrozdziale drugim rozdziału pierwszej recenzowanej książki, zatytułowanym „Frontalny atak na państwo” (*All-out attac on the state*), Autor pisze, że:

„Prawdziwym zagrożeniem dla państwa jest (...) ideologia kwestionująca w ogóle jego istnienie, ze względu na to, że uniemożliwia ono prawidłowe funkcjonowanie rynku, jako regulatora zachowań zbiorowości jednostek nie tylko wolnych, lecz i suwerennych, to znaczy takich, które powinny mieć prawo działać zgodnie ze swą wolną wolą. Jest to docełowa reguła libertarianizmu, natomiast neoliberalizm to wstępny etap przygotowywania społeczeństw do zmierzania w tym kierunku” (s. 28).

Jak już wspominałem, prof. Guzek stawia wiele ciekawych, oryginalnych, ale też i kontrowersyjnych tez, które zasługują na uwagę, gdyż pobudzają do głębszej refleksji i polemiki. Wśród nich, ciekawa jest teza, wedle której to właśnie doktryna neoliberalna w wydaniu teoretyków Hayeka–Friedmana przyczyniła się do ostatniego kryzysu finansowo-gospodarczego, który ukazał

zarazem jej różne słabości i mankamenty. Szczególnej krytyce Autor poddał neoliberalny dogmat o „zdolności każdej gospodarki rynkowej jako całości do samoregulacji i samorównoważenia się”, widząc w nim „jedną z głównych przyczyn obecnego kryzysu finansowo-gospodarczego na świecie”. W związku z tym profesor pisze, że należy jak najszybciej podjąć zdecydowane działania tak o charakterze teoretycznym, jak i pragmatycznym, aby ratować kapitalizm przed jego ostatecznym upadkiem. Zdaniem Autora, kapitalizm powinien mieć prospołeczne oblicze i służyć państwu, jako instytucji politycznej dobra nadrzędnego, odpowiedzialnej za byt i egzystencję danego społeczeństwa (narodu).

Marian Guzek w recenzowanej pracy nie ogranicza się tylko do krytyki doktryny neoliberalnej i jej praktycznych aspektów, ale także próbuje znaleźć odpowiedź na pytanie, jak ratować zagrożony dziś ustrój kapitalistyczny i jaką trzeba mu nadać formę, aby służył on wszystkim ludziom, a nie tylko korporacjom i określonym kręgom (elitom) społecznym. W kolejnych dwunastu rozdziałach, napisanych w układzie problemowym, Autor wnikliwie analizuje różne zjawiska i procesy, zwłaszcza te negatywne, które zagrażają kapitalizmowi i prowadzą do jego bankructwa. Jednocześnie zgłasza własne pomysły i sposoby na ratowanie zagrożonego dziś kapitalizmu. Proponuje oparcie go na filozofii liberalnej Lorda Actona oraz postuluje powrót do koncepcji tzw. państwa dobrobytu (*welfare state*), zakładającej rozwój współpracy (partnerstwa) między pracodawcami i pracownikami, a także dokonywanie na ich rzecz cesji, czyli przekazywanie im uprawnień do partycypowania w majątku firmy w ramach akcjonariatu pracowniczego, a tym samym prawa do udziału w zarządzaniu firmą i jej zyskiem.

Summa summarum, recenzowana praca jest oryginalna, a przy jej lekturze czytelnik nie nudzi się. Jest napisana poprawnym, prostym i zrozumiałym językiem, choć dotyczy spraw natury filozoficzno-ekonomicznej i politologicznej, a więc trudnych, zwłaszcza dla nie specjalistów. Może być dobrym uzupełnieniem lektur dla studentów i doktorantów, a także publicystów i decydentów (polityków). Jestem przekonany, że przyczyni się ona do zintensyfikowania dyskursu naukowego na temat przyszłości kapitalizmu i demokracji w Polsce, Europie i na świecie.

Józef M. Fiszer